

Eläkeikää nostettava ja eläkerahastojen tavoiteltava turvattua kohtuullista tuottoa

– VTT Heikki Oksasen haastattelu

Euroalueen kriisi kestää pitkään, ja ikäsidonnaisten menojen kasvu horjuttaa julkisen talouden kestävyyttä kaikkialla. Kiinassa väestön ikääntyminen on vieläkin suurempi ongelma. On välttämätöntä korottaa eläkeikää ja jatkaa eläkkeiden rahastointia.

Heikki Taimio
Erikoistutkija
Palkansaajien tutkimuslaitos
heikki.taimio@labour.fi

Haastattelu on tehty 28.3.2012

Jäit nyt maaliskuun alussa eläkkeelle Brysselistä. Kuinka pitkään ja missä tehtävissä työskentelit siellä?

"Olin siellä töissä 20 vuotta ja 7 kuukautta, kolmessa eri tehtävässä. Ensin työskentelin Suomen EU-edustustossa valtiovarainministeriön finanssineuvoksena elokuun alusta 1991 Suomen EU-jäsenyyden alkamiseen saakka eli jäsenyysneuvottelujen ajan. Sitten kun Suomesta tuli jäsen tammikuussa 1995,

siirryin Suomen ensimmäisen EU-komissaarin Erkki Liikasen kabinetin jäseneksi. Marraskuussa siirryin 1998 komission talouspolitiikan pääosastolle, neuvonantajaksi tutkimusosastolle.”

Pääsit siis aivan alusta lähtien seuraamaan Suomen taivalta EU:hun ja EU:ssa. Mitä jäi päällimmäisenä mieleen?

”Olihan siinä monia kiintoisia vaiheita. Elokuun 1991 kolmannella viikolla Moskovassa NKP:n kova linja sähläsi ja Neuvostoliitto alkoi lopullisesti hajota. Euroopan taloudellisen integraatio oli monistakin syistä syvenemässä ja itäisen Euroopan sosialismin romahtaminen johti vaiheittain EU:n mittavaan laajentumiseen. Joulukuussa 1991 oli merkittävä Maastrichtin huippukokous, jossa päätettiin uudesta peruskirjasta ja siihen sisältyvästä talous- ja rahaliitosta. Lisäksi asialistalla oli oven avaaminen EFTA-maiden, myös Suomen jäsenyydelle. Olin virkamiehenä seuraamassa kokousta lehdistön joukossa. Oli tavattoman mielenkiintoista tuoreelle virkamiehelle seurata sitä loppuväentöä, jolla Maastrichtin sopimus tehtiin. Sen jälkeen osallistuin myös julkiseen keskusteluun Suomessa kirjoittelemalla lehtiinkin siitä, mitä talous- ja rahaliitto Suomelle merkitsi.

Komission jäsenen kabinetissa näki ja koki, kuinka EU:n instituutiot toimivat ja kuinka päätökset syntyvät. Se oli hyvin opettavainen työkäso.

Komission talouspolitiikan pääosastolla saatoin palata talouspoliittista päätöksentekoa palvelemaan tutkimustyöhön. Erikoisalakseni muodostui väestön ikääntymisen liittyvät julkiset menot, etenkin eläkkeet ja niiden aiheuttama julkisen talouden kestävyysvaje EU-maissa. Viimeisenä laajempaan projektinani oli Kiinan eläkejärjestelmä ja eräät

Heikki Oksanen oli Työväen Taloudellisen Tutkimuslaitoksen varaesimies vuosina 1978–86 ja toimi esimiehenä 1982–85.

Markkinataloudet näyttävät joutuvan finanssikriisiin aina muutaman sukupolven välein.

muutkin Kiinan talouteen liittyvät suuret kysymykset.”

Pystyitkö silloin alkuaikoina, kun olit mukana talous- ja rahaliiton luomisessa, näkemään niitä vaikeuksia, joita on myöhemmin tullut?

”Ei nykyistä finanssi- ja talouskriisiä voitu kovinkaan tarkkaan ennakoida. Nyt jälkikäteen ymmärrämme kuitenkin melko hyvin siihen johtaneet syyt, mukaan lukien talouspoliittiset virhearviot. Näyttää olevan niin, että muutaman sukupolven välein markkinatalouksissa syntyy kuplia, ylilyönnejä, joissa rahoitusmarkkinat ja -instituutiot alkavat elää omaa elämäänsä ja syntyy finanssikupla, jossa kulutetaan liikaa, investoidaan väärin kohteisiin ja huomio kohdistuu finanssimarkkinoihin eikä todelliseen työhön ja tuotantoon. Kun tällainen meno jatkuu jonkin aikaa ja voimakkaana, kupla vääjäämättä puhkeaa. Tähän nyt taas tultiin.

Samoja piirteitä oli Suomen ja muidenkin Pohjoismaiden talouskriiseissä 1990-luvun alussa, mutta nyt kriisi on maailmanlaajuinen. Se lähti USA:sta, mutta kyllä myös suuri osa Eurooppaa oli finanssikuplaa lietsomassa.”

Vakaus- ja kasvusopimus on välttämätön ja sallii järkevät joustot

Saksa ja Ranska rikkoivat vakaus- ja kasvusopimusta jo vuosia ennen finanssikriisiä, mutta niille ei langetettu sanktioita. Mikä merkitys tällä oli budjettikurille euroalueella?

”Hyvä kysymys. Tämän päivän keskustelun kannalta on tärkeää palata vakaus- ja kasvusopimuksen vuoden 2003 kriisiin ja selvittää, mitä tapahtui. Siihen viitataan lehdistössä jatkuvasti sanomalla, että suurin jäsenmaa Saksa silloin rikkoi tätä sopimusta ja sen soveltaminen tämän takia vesittyi. Juuri tätä haastattelu tehtäessä myös Italian uuden pääministerin Mario Montin raportoidaan näin sanoneen. Tarkoituksena on tietysti Saksan painostaminen. Mutta tämä kuva vuoden 2003 tapahtumista on pahasti puutteellinen, ja tämä on johtanut virheellisiin tulkintoihin.”

Väitetään, että Saksa, joka itse ajoi tämän sopimuksen läpi, oli itse sitä ensimmäisten joukossa rikkomassa. Sinun nähdäksesi se ei siis mennyt ihan näin.

”Täydellisempi kuva on esitetty mm. ammattijulkaisuissa ilmestyneissä omista artikkeleissani ja muutaman kollegan kirjoissa. Olennaista oli, että vuoden 2003 alussa Saksalla oli liiallinen alijäämä, sille annettiin vakaus- ja kasvusopimuksen mukaisesti suosituksia ja se noudatti niitä. Kävi vain niin, että yleisesti ajaututtiin ennakoitua huonompaan talouskehitykseen, ja tämän takia Saksan julkisen talouden alijäämä ei supistunutkaan kuten oli ennakoitu näitä suosituksia annettaessa.

Syntyi lainopillinen kiista siitä, kuinka tällaisessa tilanteessa tulee menetellä. Osa oli sitä mieltä, että voimassa ollut sopimus olisi sallinut palaamisen aikaisempiin suosituksiin, koska tilanne oli muuttunut syistä, jotka eivät johtuneet Saksan talouspolitiikasta vaan ulkoisista ennakoimattomista tekijöistä. Tarkistamalla aikaisemmat suositukset uuden tilanteen valossa olisi annettu Saksalle lisää aikaa alijäämänsä supistamiseen. Tämä oli liittokansleri Gerhard Schröderin tulkinta ja samalla hänen näkemyksensä järkevästä talouspolitiikasta.

Sen sijaan komissio ja osa jäsenmaista tulkitsivat sopimusta niin, että oli pakko edetä budjettikurin seuraavaan vaiheeseen. EU:n neuvostossa ei löytynyt mää-

Saksa ei rikkonut vakaus- ja kasvusopimusta vuonna 2003.

räenemmistöä kummallekaan kannalle, joten syntyi pattitilanne ja sopimuksen soveltamisen kriisi. Huomattakoon, että Ranska välitti saamistaan suosituksista vähemmän kuin Saksa, mutta se pääsi pätkähästä Saksan rinnalla, kun sen tilannetta käsiteltiin samanaikaisesti.

Komissio vei neuvoston EU:n tuomioistuimeen, joka antoi kesällä 2004 tulkinnan siitä, mikä tässä meni väärin ja mikä oikein. Muun ohessa tuomioistuin katsoi, että jo silloin voimassa olleen sopimuksen mukaan olisi ollut juridisesti mahdollista palata Saksaa koskeneisiin aikaisempiin suosituksiin, tarkistaa niitä ja antaa siten lisää aikaa Saksan alijäämän supistamiselle. Näin ollen Saksan liittokanslerin laintulkinta oli ollut oikea, ja kanta, että olisi ollut pakko ottaa seuraava askel kohti rangaistuksia, osoittautui virheelliseksi.

Tämä on tärkeää tietää sen takia, että edelleen yksinkertaisesti väitetään, että Saksa aloitti sopimuksen rikkomisen. Näin ei siis ollut, vaan vuonna 2003 sopimuksen kriisin laukaisi virheelliseksi osoittautunut lain tulkinta. Tuomioistuin vahvisti, ettei vakaus- ja kasvusopimus ollut pakkopaita, vaan sitä olisi muuttuneessa tilanteessa voitu soveltaa järkevästi talouspolitiikan tarpeiden mukaan.

Kun sopimuksen soveltaminen oli ajautunut kriisiin, sitä uudistettiin 2005. Siihen kirjoitettiin näkyviin, että aikaisemmin annettuja suosituksia voidaan muuttaa ja antaa lisää aikaa, jos ulkoiset tekijät osoittautuvat ennakoitua vaikeammiksi. Sopimusta uudistettiin jälleen 2011, mutta vähäisemmässä määrin.”

Finanssikriisiin takia on annettu normaalia enemmän aikaa budjettialijäämien sopeuttamiseen.

On kuitenkin tulkittu, että erityisesti Saksa ja Ranska pääsivät ikään kuin koira verjästä sen takia, että muut maat eivät määränneet niille rangaistuksia, koska ne pelkäsivät tulla itsekin rangaistuksi. Ei siis haluttu ennakkotapausta. Tämäkään tulkinta ei ilmeisesti ole aivan oikea.

”Osapuolia on paljon ja niiden mahdollisia taktisia näkemyksiä vielä enemmän, ja tulkinnoista voidaan kiistellä loputtomasti. Väittäisin, että yllä selostamani on olennaisin vuoden 2003 kriisiä koskenut, vähälle huomiolle jäänyt seikka.

Ei pääasioista ole erimielisyyttä. Talous- ja rahaliitossa tarvitaan yhteiset säännöt julkisen talouden kestävyydelle ja vakaudelle. Tästä säädettiin Maastrichtin sopimuksella 1991, ja vakaus- ja kasvusopimus täsmentää menettelytapoja. Alijäämäraja 3 prosenttia ja velkasuhde 60 prosenttia tiedettiin alun perin yksinkertaisiksi viitearvoiksi, joiden tarkoitus oli laukaista kunkin maan tilanteen tarkempi katselmuksella ja mahdollisuus antaa suosituksia. Ja edelleen säädettiin, että jos suosituksia ei noudateta, voidaan edetä rangaistuksiin. Näin pitääkin olla, koska muuten rahaliitto ei menesty.

Mutta jos ryhdytään tuijottamaan joitakin prosenttiyksikköjen osia ja tulkitaan jäykästi viitteellisiksi asetettuja tavoitteita, saatetaan tehdä virheitä. Yllätyksiä voi tulla, joten täytyy olla mahdollisuus tarkistaa linjaa, jos ja kun tilanne muuttuu. Tämä on mahdollista EU-sääntöjen mukaan. Näin meneteltiin myös vuosina 2008–2010, kun finanssikriisi iski ja tarvittiin normaalia

enemmän aikaa alijäämien sopeuttamiseen. Tämäkin on syytä todeta yleisessä keskustelussa. Alijäämien asteittainen sopeuttaminen ei ole välttämättä lipsumista säännöistä, vaan se voi olla tarpeellista ja järkevää. Mutta tietysti tällaista argumenttia voidaan käyttää myös väärin perustelevaan liian löysää budjettipolitiikkaa. Kukin tilanne vaatii tarkan katsomisen ja pitkäjäntteisen talousohjelman.”

Euroalueen kriisissä on kyse sekä julkisesta että yksityisestä sektorista

Miten siinä oikein niin pääsi käymään, että budjettikuri lipsi juuri Kreikassa ja niin pahasti?

”Kreikka oli yleisen finanssikriisin ensimmäinen uhri. Se oli heikoin lenkki, mikä johtui paljolti siitä, että Kreikan julkinen talous oli perustaltaan heikossa kunnossa. Valitettavasti Kreikka oli huonosti mukana julkisen talouden pitkän tähtäimen paineita koskeneissa selvitelyissä, joita on jäsenmaiden ja komission kesken tehty runsaan 10 vuoden aikana. On tehty kolme ennustekierrosta vuosina 2001, 2006 ja 2009, joissa on ennustettu jäsenmaiden ikäsidonnaisten menojen kasvu ja sen pohjalta pyritty asettamaan järkeviä tavoitteita julkisen sektorin pitkän aikavälin vakaudelle. Ei luultavasti ollut sattuma, että vielä toisellakaan kierroksella 2006 Kreikka ei siihen osallistunut. Kreikassa ei ollut lainkaan siinä tahdissa kuin kaikissa muissa jäsenmaissa vakavaa halukkuutta selvittää näitä tärkeitä asioita. Tämä kertoo siitä, että julkisen talouden hallinto ja hoito oli Kreikassa yleisesti ottaen heikommassa kunnossa kuin yleensä EU-maissa.”

Mitä mieltä olet väitteestä, että EU:n valvonta petti Kreikan kohdalla pahasti?

”Kyllä nyt jälkikäteen on laaja yksimielisyys siitä, että Kreikan tilastoja olisi pitänyt katsoa tarkemmin silloin, kun Kreikka otettiin jäseneksi rahaliittoon.”

Euroalueen kriisi voi kestää 10 vuotta.

Onko mielestäsi oikein sanoa, että muissa nykyisissä kriisimaissa ei ole ensisijaisesti ollut kysymys samanlaisesta julkisen sektorin tilanteesta, vaan niiden ongelmat ovat johtuneet ennemminkin finanssikriisistä ja/tai yksityisen sektorin velkaantumisesta, joka on sitten kaatunut valtion syliin?

”Kyllä. Osassa maista finanssikuplan myötä nimenomaan yksityinen sektori velkaantui ja asuntomarkkinat ylikuumenivat, ja kun kriisi iski, niin ensimmäiseksi julkinen sektori joutui tukemaan pankkeja. Siihen on mennyt valtioiden rahaa, erityisesti Irlannissa. Ja kun finanssikriisi johti sitten yleiseen talouskriisiin niin, että tuotanto supistui ja näin ollen julkisen sektorin menot kasvoivat ja verotulot heikkenivät, niin tästä tietysti seurasi valtioiden velkakriisi.

Näin kriisi on edennyt, ja nyt pitää nähdä, että julkisen talouden pitääkin joustaa silloin kun taloudessa tapahtuu heilahteluja. Mutta sitten seuraa kysymys, missä tahdissa valtiontalouden sopeutus kestävälle pohjalle pitää viedä läpi. Kun tämä kriisi iski, itselläni oli tapana sanoa, että vuosikymmen menee ennen kuin palataan edes jotenkuten normaaliin. Koskaan ei voi ennustaa yksityiskohtaisesti, miten tämä prosessi etenee, ja siihen kuuluu yllätyksiä ja heilahteluja. Tähän on syytä varautua seuraavat 10 vuotta.”

Jos verrataan edelliseen tällaiseen isoon kriisiin, 1930-luvun lamaan, niin joissakin maissa siitä selvittiin vähän nopeammin kuten esimerkiksi Suomessa, mutta oli myös maita, joissa se päättyi vasta toiseen maailmansotaan.

”Niin, kyllähän se oli paha kriisi ja kesti pitkään. Nyt on politiikalla tuettu kasvua, ja toistaiseksi on päästy paljon vähemmällä kuin 30-luvulla. Voi olla, että 30-luvun lama kesti pitkään osittain sen takia, että se pääsi niin pahaksi ja tuotantovoimia tuhoutui. Nyt tuotannon putoaminen pysäytettiin politiikan keinoin, mutta huonot ajat jatkuvat pitkään, koska valtioiden velat kasvoivat ja ne on pakko saada vähitellen kuriin.”

Sekä 1930-luvulla että Suomen 1990-luvun lamassa aika keskeistä oli luopuminen kiinteistä valuuttakursseista ja devalvaatiot. Ne eivät ole mahdollisia euroalueella muuten kuin että euro heikkenisi suhteessa muihin valuuttoihin, mutta tähän on ollut aika pientä. Miten arvioisit tätä talouspolitiikan välineen puutetta ja sen merkitystä tässä tilanteessa?

”Euro ei todellakaan ole nyt heikko. Se on nyt hiukan vahvempi suhteessa dollariin kuin viimeisten 18 vuoden aikana keskimäärin, etenkin jos otetaan huomioon hinta- ja kustannuskehitys. Tämä johtuu paljolti siitä, että myös USA:lla on merkittävä valtiontalouden ongelma. Kun ongelmia on ollut molemmilla, niin valuuttojen välinen kurssi ei ole merkittävästi muuttunut. Tämä on todennäköisesti hyväksi maailmantaloudelle, koska suurempi valuuttakurssien epävarmuus vielä pahentaisi ongelmia.”

Väestön ikääntyminen on ongelma kaikkialla

Oletko seurannut Suomessa käytyä keskustelua julkisen talouden kestävyysvaajeesta? Mitä mieltä olet siitä?

”EU-maissa yleensäkin ikäsidonnaiset menot ovat kasvaneet ja kasvavat edelleen. Tähän on pakko reagoida. Ellei politiikkaa muuteta, niin tilanne vain pahenee. Monissa maissa on tehty mm. eläkeuudistuksia ja saatu menojen kasvua hillittyä, mutta eräissä maissa on vielä paljon tehtävää.

Kestävyysvajelaskelmat yksinkertaistavat liikaa.

Kestävyysvajeita koskevat laskelmat ovat valitettavasti samalla sekä liian monimutkaisia että liian yksinkertaisia. Tämän takia niitä koskeva julkinen keskustelu on usein sekavaa tai jopa mahdotonta. Tämä johtuu siitä, että ikäsidonnaisten menojen rahoitus on niin erilaista eri maissa, että on vaikea rakentaa sellaista laskentakehikkoa, joka soveltuisi yhtä hyvin kaikille maille. Esimerkki tästä on lakisääteisen eläkejärjestelmän rahastoiva osa, joka on sääntöjen yksityiskohdista riippuen joko julkisen sektorin tileissä tai sen ulkopuolella.

Yleispätevää kestävyysvajeen mittaustapaa ei EU:ssa ole löydetty, osittain siitä syystä että sen hyväksyminen vaatii maiden yksimielisyyttä, koska laskentasaännöt liittyvät julkisen talouden alijäämän ja velan määrittelyyn. Tämän takia joudutaan käyttämään liian yksinkertaisia laskelmia, joita voidaan arvostella monella perusteella ja eri perusteilla eri maissa. Vuonna 2010 piti sopia julkisen talouden keskipitkän ajan tavoitteiden asettamisesta kullekin jäsenmaalle, mutta julkaisukelpoista tulosta ei syntynyt.

Kun Suomessa pakollinen työeläkejärjestelmä kuuluu myös rahastoinnin osalta julkisen talouden kokonaislukuihin, EU:n tasolla asetetut julkisen talouden tasapainotavoitteet on ollut helpompi saavuttaa kuin useimmissa muissa maissa. Suomessa eläkejärjestelmä on suhteellisen terveellä pohjalla oikeastikin osittain juuri sen takia, että siinä on osittaista rahastointia.

Mutta kyllä Suomessakin pitää eläkeuudistuksia jatkaa, jotta kestävyysvaje

hoidetaan. Rahastointia pitää jatkaa ja kaikkia eläkeikärajajoja pitää nostaa. Työuria pitää pidentää niin, että tosiasiallinen eläkkeellejäämisikä nousee, mutta myös lakisääteisiä eläkeikärajajoja pitää epäilemättä nostaa. Tästä sopiminen on työmarkkinaosapuolten ja valtion asia. En halua sanoa aikataulusta, mutta ainakin valmistelun pitäisi olla jo käynnissä.”

Eläkeiän nostaminen ei kuitenkaan välttämättä vaikuta juuri mitään terveys- ja muihin sosiaalimenoihin, joita aiheutuu ikääntyvästä väestöstä.

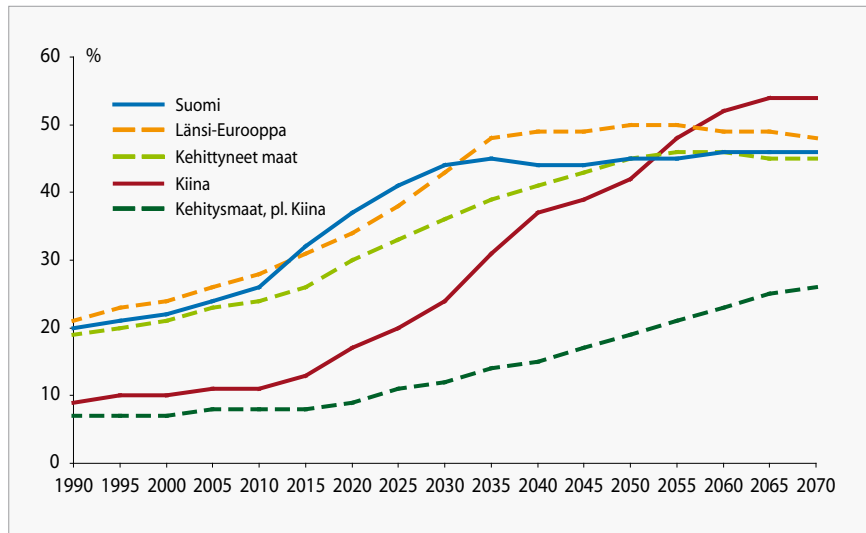
”Tuo on totta, ja terveystenonjen hallinta onkin monella tavalla vielä vaikeampaa kuin eläkejärjestelmän hallinta. Vaatii hyvää asiantuntemusta rakentaa terveyspalvelujen rahoitus, jolla saadaan hyvät palvelut kohtuuhintaan ja vältetään rahastus julkisen vallan kustannuksella. Yksityistäkin sektoria tähän tarvitaan, mutta julkisen vallan pitää sitä säädellä, koska terveyspalvelujen laatu ja kustannuksia on vaikea mitata ja kilpailuttaa tehokkaasti.”

Olisiko saatavilla jokin EU-maita koskeva tuore laskelma tai kuvio?

”Seuraava laaja ennustekierros ikäsidonnaisista menoista on työn alla ja tulee julkisuuteen myöhemmin tänä vuonna. Se koskee sekä eläke- että terveystenonja. Uusissa laskelmissa heijastuvat myös ne uudistukset, jotka on tehty vuoden 2008 jälkeen. Olen itse käyttänyt oheista kuviota osoittaman, miten väestön ikärakenne muuttuu maailmanlaajuisesti. Vanhemman väestön osuus nousee merkittävästi kaikkialla 2–4 vuosikymmenen kuluessa. Väestökehitys voidaan ennakoida melko tarkasti yli sukupolven eikä muutosta päästä karkuun. Tähän pitää reagoida viivyttämättä.”

On myös hyvin suuria eroja siinä, miten eri maissa tähän on varauduttu. Ääriesimerkki on varmaan Norja, joka on saanut öljyrahon kasattua finanssisijoituksiksi niin, että siellä julkisen sektorin

Kuvio 1. Vanhushuoltosuhte eri maissa 1990–2070 (65+ vuotiaat/15–64 -vuotiaat), %.

Lähde: YK (UN 2010 projections).

nettosaatavat ovat huikeat. Suomessakin ollaan eläkevarojen ansiosta plussan puolella, mutta on maita, joissa ei ole varauduttu juuri ollenkaan.

”Tämä pitää paikkansa. Useimmissa EU-maissa eläkejärjestelmä rakennettiin jakojärjestelmäksi¹, ja näin ollen eläkerahastoinnin määrä on lähes olematon. Tämä vaatii kuitenkin sen yleiskommentin, että kun 1950-luvulta lähtien eläkejärjestelmiä Länsi-Euroopassa rakennettiin, ja vaikka useimmissa maissa ei alettu rahastoida itse eläkejärjestelmässä, niin julkinen sektori oli rahoituksellisesti vahva ja se investoi merkittävästi. Tällä tavalla silloinen aktiiviväestö säästi ja investoi kollektiivisesti. Näin ollen he säästivät ja investoivat sekä omiin eläkeisiinsä että tulevien sukupolvien eläkeisiin.

¹ Jakojärjestelmässä eläkemenoihin tarvittavat varat kerätään vakuutusottajilta ja vakuutetuilta sitä mukaa kun eläkkeitä maksetaan. Eläketurva kustannetaan siis kunakin vuonna perittyjen maksujen avulla. Täysin rahastoivassa järjestelmässä kunakin vuonna ansaittua tulevan eläkkeen osaa vastaava maksu peritään, rahastoidaan ja sijoitetaan tuottamaan korkoa. Rahastoitavien varojen pääoman ja tuoton on korko-, kuolevuus ym. tekijät huomioon ottaen riitettävä eläke-etuuksien maksamiseen tulevaisuudessa. Järjestelmä voi myös olla osittain rahastoiva, kuten Suomessa. – Toim.huom.

Mutta tämä muuttui 1970-luvulla niin, että julkiset sektorit menivät rahoitukseltaan heikoiksi. Samanaikaisesti syntyvyys aleni, mikä yhdessä eliniän nousun kanssa aiheuttaa nyt pysyvän ikääntymisongelman. Tähän tarvitaan eläkerahastoinnin kasvattamista, jotta tuleviin eläkkeisiin varauduttaisiin. On myös helposti osoitettavissa, että mitään kohtuullista rahoitusratkaisua ei ole ilman, että eläkeikä nousee merkittävästi. Siis EU-maissa yleensä sekä rahastointia että eläkeikää on nostettava, jotta voidaan maksaa kohtuullisia eläkkeitä eikä jätetä kohtuutonta taakkaa tuleville sukupolville.

Suomen järjestelmässä on hyviä piirteitä, kuten että se on alusta lähtien ollut osittain rahastoiva. Oikeaan suuntaan vie myös äskettäin säännöksiin lisätty elinaikakerroin, joka ottaa huomioon eliniän pitenemisen. Mutta Suomenkaan järjestelmä ei ole nykyisellään kestävä ja oikeudenmukainen, vaan uudistuksia tarvitaan.”

Eläkerahastojen sijoitukset uusiksi

Entä eläkejärjestelmän sijoitustoiminta, josta on jälleen herännyt julkista keskustelua?

EU-maissa on nostettava sekä eläkeikää että eläkkeiden rahastointia.

”Suomen eläkejärjestelmä on lakisääteinen, ja pitää ymmärtää sen olevan osa julkista taloutta. Ei ole välttämätöntä, että järjestelmään rahastoituja varoja investoidaan riskipitoisiin kohteisiin ja että eläkelaitosten johto istuu laajalti muiden yhtiöiden hallintoelimissä. Kun valtio on vetäytymässä avoimessa kilpailussa olevista pörssiyrityksistä, samaa linjausta voisi soveltaa myös lakisääteisen eläkevakuutuksen sijoituksiin. On täysin mahdollista, että työeläkevarat sijoitetaan vain niin, että niille saadaan kohtuullinen, suhteellisen varma tuotto. Tämä voisi merkitä mm. sitä, että työeläkevaroja sijoitetaan nykyistä enemmän mm. asuntorahoitukseen ja muihin pitkäaikaisiin investointeihin, ja nämä lainat voisivat olla indeksisidonnaisia².”

Nehän ovat olleet myös suoraan asuntorakentajia vuokra-asuntojen puolella.

”Kyllä, ja ne investoivat infrastruktuuriin, nimenomaan pitkäaikaisiin sijoituksiin, energiasektorille jne. On luontevaa, että työeläkevaroja sijoitetaan indeksilainoihin, joilla rahoitetaan perusinvestointeja. Eläkevaroja voitaisiin suunnata pitkäaikaisiin indeksisidonnaisiin asuntoluottoihin nykyisten ja tarpeen mukaan perustettavien asuntorahoituslaitosten kautta. Tämä voisi korvata merkittävän osan pankkien asuntoluotuksesta ja etäännyttää asuntomarkkinoita rahamarkkinoiden häiriöistä. Kun asuntoluototuksen rakennetta muute-

² Jos luoton (nimellis-)korko sidottaisiin esimerkiksi kuluttajahintaindeksiin muutokseen, niin sen ja inflaatiiovauhdin erotus eli reaalkorko (eli reaali-tuotto) pysyisi suhteellisen vakaana. – Toim.huom.

Työeläkevaroja kannattaisi sijoittaa indeksilainoihin, joilla rahoitetaan asunto- ja perusinvestointeja.

taan, pitää olla tarkkana, että ylimenovaihe sujuu häiriöttä.

Perusajatuksena tässä on, että eläkevarat on kerätty pitkäaikaisia sitoumuksia varten ja pitkäaikaisesti niitä pitää myös sijoittaa. Eläkeoikeudet on sidottu yleiseen hinta- ja palkkatasoon, ja näin ollen on linjakasta, että myös sijoitusten tuotto seuraa suurin piirtein samoja indeksejä.”

Eikö tämä kohtuullinen tuotto jäisi keskimäärin pienemmäksi kuin nykyisissä eläkelaskelmissa on oletettu? Se aiheuttaisi sitten painetta joko eläkemaksuille tai eläkkeiden tasolle.

”Todennäköisesti tuotto jää pienemmäksi kuin mitä laskelmissa on oletettu, mutta nykyinen finanssikriisi on opettanut, että käytetyt reaalitytuottoarviot ovat ilmeisesti olleet ylioptimistisia. Nyt on syytä olettaa, että reaalitytuotot ovat yleensäkin jäämässä pienemmiksi kuin parina viime vuosikymmenenä ennen finanssikriisiä. Tuotot olivat suhteellisen korkeita osittain sen takia, että elettiin paisuvassa kuplassa.

Ylioptimististen tuotto-oletusten käyttö eläkelaskelmissa on vahingollista, koska tarvittavia sopeutustoimia helposti niiden perusteella lykätään. Eläkevarojen sijoittaminen turvaavasti ja vain kohtuullista reaalitytuottoa tavoitellen on siis järjestelmälle hyväksi. Valtion olisi syytä olla mukana helpottamassa pitkäaikaisen indeksilainojen markkinoiden toimintaa laskemalla liikkeelle indeksisidonnaisia lainoja, joihin myös osa eläkevaroista voitaisiin sijoittaa.”

Kiina ikääntyy nopeammin kuin muut

Jos katsotaan EU:n ulkopuolisia maita, niin kuvion 1 mukaan ikääntyminen on aikamoinen ongelma muuallakin. Sinä olet keskittynyt viime aikoina Kiinan tarkasteluun. Siellä on varmaan uhka, että yhden lapsen politiikka kostautuu väestön ikääntymisenä.

”Kyllä. Ensinnäkin Kiinan talous on tällä hetkellä toiseksi suurin USA:n jälkeen ja viime vuodesta lähtien suurempi kuin koko euroalue, kun mitataan ostovoimakorjatulla bruttokansantuotteella.³ Jo kokonsa takia ja koska sen ulkomaankaupalla on niin suuri osuus sen tuotannosta, se on erittäin merkittävä tekijä maailmantaloudessa. Ja aivan totta: siellä ikääntymiskehitys on tulevina vuosikymmeninä nopeampaa kuin missään muualla.

Kiinan valtiolta on hyvin tietoinen siitä, että heidän on tässä asiassa tehtävä paljonkin. Siellä pyrittiin rakentamaan uutta eläkejärjestelmää 1990-luvulta lähtien, mutta tulos ei ollut sitä mitä piti. Kiinan poliittinen johto katsoo nyt, että eläkejärjestelmää pitää uudistaa ja laajentaa sekä sosiaalisista että poliittisista syistä.”

Kiinan erittäin nopea talouskasvu varmaan helpottaa asiassa paljon.

”Kyllä. Voidaan myös sanoa, että viimeisten 30 vuoden aikana aktiivisukupolvi on säästännyt ja investoinut voimakkaasti, joten kyllä he ovat ansainneet nykyistä paremman eläkejärjestelmän ja korkeammat eläkkeet, ja Kiinan valtiolla on tähän varaa.”

Kehityksessa on perinteisesti hoidettu ikääntyneet ihmiset paljolti seuraavan sukupolven mukana jollakin tavalla – ai-

³ Ostovoimakorjatut bruttokansantuotteet lasketaan yhdessä ja samassa valuutassa, ja niissä on eliminoitu maiden väliset hintatasoerot. Kansainvälisen valuuttarahaston tilastojen mukaan tällä tavalla laskettuna sekä euroalueen että Kiinan osuudet maailmantaloudesta olivat runsaat 14 prosenttia vuonna 2011. – Toim.huom.

van kuten aikanaan Suomessakin. Toisaalta Kiinassa on yksityinen säästämisaste ollut aivan huikea, joten siellä niitä varoja on ilman valtiollista eläkejärjestelmääkin.

”Niin on ollut pakko, kun valtio ei ole tarjonnut kovin hyvää eläkejärjestelmää. Mutta syntyvyyden alentaminen ja siirtolaisuus kaupunkiin merkitsevät, että etenkin maaseudulle uhkaa muodostua taloudellisesti turvatonta vanhusväestöä, vaikka siirtotyöläisinä kaupungeissa oleva jälkikasvu osittain pitäisikin huolta vanhemmistaan.”

Monissa kehitysmaissa on lapsia tehty myös vanhuuden turvaksi ja siltäkin varalta, että osa heistä ei selviä aikuisikään asti. Kiinassa määrittiin rajoite, joka tulee vastaan vanhuusiässä.

”Kyllä. Tämän perusteella voidaan siis sanoa, että valtiolla on Kiinassa suurempikin velvoite järjestää julkinen eläkejärjestelmä kuin erinäisissä muissa maissa.”

”Entisenlaista taloudellista kasvua ei Länsi-Euroopassa nähdä enää ollenkaan.”

lä, että niiden avulla muka saataisiin talous hyvään kasvuun. Tällainen illuusio voi lopullisesti murtaa talouspolitiikan uskottavuuden ja johtaa poliittisiin kriiseihin.

Sekä Euroopalle että koko maailmalle vakavimmat haasteet ovat väestön ikääntymisen lisäksi energiassa ja ilmastomuutoksessa. Taloudellinen hyvinvointi ja sen vakaus eivät voi perustua yleiseen tuotannon ja kulutuksen kasvuun, vaan voimavaroja pitää käyttää energiaa säästäviin ja ilmastomuutosta hillitseviin investointeihin. Niiden tarvitsemaa teknologista osaamista on jo runsaasti ja lisää opitaan, mutta massiiviset vaikutukset tulevat vain massiivisten investointien avulla ja niille on tehtävä tilaa hillitsemällä materiaalista kulutusta.

Vastuu ja valta ovat näissä asioissa hajautuneet EU-maissa niin, että jäsenmailla on suurin vastuu. EU:ssa hoidettava talouspolitiikan koordinointi tasapainoillen budjettikurin ja järkevästi mitoitettua ja ajoitetun joustavuuden välissä, ja mm. kauppapolitiikka kuluu EU-instituutioille. Kaikkia tärkeitä asioita käsitellään EU:n tasolla, vähintäänkin keskustelua käymällä.

USA:lla on samat ongelmat, ja ajatellaan myös Kiinalla ja kaikilla muillakin mailla. Energian ja ilmastongelmat ovat tietysti globaaleja, ja myös ratkaisut on sovittava ja koordinoitava globaalisti. EU voi vähitellen kehittyä merkittäväksi osapuoleksi, ja tätä kautta Suomikin voi saada kokoonsa suuremman vaikutusvallan.” ■

Menettääkö Kiina tämän takia nykyisen vetovoimansa maailmantaloudessa?

”Ei menetä vielä pitkään aikaan. Talous on kasvanut 10 prosentin vuosivauhtia viimeiset 30 vuotta. Nyt vauhti tulee aleneman, koska työvoimakustannukset ovat nousussa, kun eläkkeistä ja muustakin sosiaaliturvasta on huolehdittava. Mutta vajaakäyttöistä työvoimaa ja tilaa koulutustason nostamiselle on vielä niin paljon, että potentiaalinen kasvu on varsin korkea vielä toiset 30 vuotta. Sitä paitsi kiinalaiset yritykset käyttävät jo nyt myös naapurimaiden työvoimaa, joka on halvempaa kuin Kiinan itärannikolla. Kiinalle riittää siis kasvupotentiaalia myös sen naapurimaissa.

Euroopalle ja USA:lle Kiinan nousu merkitsee, että se tuottaa meille edullisia tuotteita vastedeskin, ja tästähän me hyödyimme. Mutta samalla tämä merkitsee, että Euroopassa materiaalsen tuotannon kilpailukyky heikkenee ja sen kasvu luultavimmin tyrehtyy kokonaan. Muuten, tämän takia pääoman, siis myös

työeläkevarojen tuotto tulee olemaan selvästi alempi kuin viime vuosikymmeninä.”

Mitä tästä seuraa meille, tai yleensä eurooppalaisille?

”Kannattaa kuunnella herkäällä korvala niitä, joiden mukaan entisenlaista taloudellista kasvua ei Länsi-Euroopassa nähdä enää ollenkaan. Lähimpien 10 vuoden aikana tämä johtuu osittain siitä, että viimeisten 15–20 vuoden aikana kasvu oli finanssikuplan ruokkimaa, ja tästä joudutaan nyt maksamaan poikkeuksellisen hitaan kasvun muodossa. Ja pitemmällä tähtäimellä kasvu jää ole mattomaksi, koska se on siirtynyt pysyvästi Kiinaan ja muihin kehittyviin talouksiin.

Tästä seuraa, ettei yleistä taloudellista kasvua saada aikaan Länsi-Euroopassa, vaikka työmarkkinoille tuotaisiin mitä hyvänsä joustoja. Työmarkkinoiden epäkohtiin pitää tietysti puuttua, mutta voi olla vaarallista perustella niitä sil-